

Haneî Fıkıh ve Usûl Eserleri ile Tasavvuf ve Ahlâk Kitaplarında Yer Alan ‘Sünneti Terk Eden Kimsenin Hz. Peygamber’in Şefaatine Erişemeyeceğine’ Dair Rivayetlerin Değerlendirilmesi

An Evaluation of the Reports Found in Hanaî Fiqh and Usûl Works, as well as in Sufi and Ethical Texts, Regarding the Claim that ‘Whoever Abandons the Sunnah Will Not Attain the Intercession of the Prophet’

Cemil Cahit MOLLAİBRAHİMOĞLU¹

Geliş Tarihi (Received): 19.06.2025

Kabul Tarihi (Accepted): 29.06.2025

Yayın Tarihi (Published): 30.11.2025

Öz: Fıkıh, İslâm’ın amelî hükümlerini; hadis ilmi ise bu hükümlerin dayanağı olan rivayetleri inceleyen ve birbirini tamamlayan iki temel disiplindir. Bu alanların sağlıklı işlemesi, dinî hükümlerin sağlam temellere oturması açısından büyük önem taşır. Ancak Kur’an ve sahih hadisler mevcut olmasına rağmen, tarih boyunca, farklı amaçlarla birçok uydurma rivayet ortaya atılmış; zamanla ahlâkî değerleri güçlendirmek veya bazı fikhî görüşleri desteklemek amacıyla kullanılmıştır. Bu çalışma, Haneî fıkıh ve usûl eserleri ile tasavvuf ve ahlâk kitaplarında yer alan Hz. Peygamber’in sünnetini terk eden kimsenin onun şefaatine erişemeyeceğine dair rivayetlerin sıhhatini incelemektedir. Yapılan araştırma sonucunda, bu rivayetlerin sahih hadis kaynaklarında bulunmadığı, uydurma olduğu ve yanlış anlamlandırıldığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak, müekked sünneti terk eden kimsenin şefaate erişemeyeceği yönündeki iddianın dayanağının bulunmadığı ortaya konmuş; fikhî hükümlerin güvenilir kaynaklara dayandırılmasının ve hadislerin sıhhat derecelerinin titizlikle değerlendirilmesinin önemi bir kez daha vurgulanmıştır. Bu bağlamda, Haneî literatürde yer alan bazı rivayetlerin hem sıhhatleri hem de anlamları açısından yeniden gözden geçirilmesi gerektiği açıktır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Sünnet, Şefaate, Uydurma Hadis, Fıkıh ve Fıkıh Usûlü Eserleri.

&

Abstract: Fiqh, which deals with the practical rulings of Islam, and the science of ḥadīth, which examines the narrations on which these rulings are based, are two fundamental and complementary disciplines. The proper functioning of these fields is crucial for ensuring that religious rulings are built upon solid foundations. Although the Qur’an and authentic ḥadīths are available, many fabricated narrations have emerged throughout history for various purposes; over time, these have been used to reinforce moral values or support certain juristic views. This study examines the authenticity of narrations, recorded in Hanaî jurisprudential and methodological works as well as in Sufi and ethical literature, which assert that one who abandons the Sunnah of the Prophet will be deprived of his intercession. The research reveals that these narrations are not found in authentic ḥadīth collections, are fabricated, and have been misinterpreted. Consequently, the claim that a person who neglects an emphasized Sunnah will be denied intercession is unfounded. This highlights once again the importance of grounding juristic rulings in reliable sources and carefully evaluating the authenticity of hadiths. In this context, it is clear that certain narrations found in the Hanaî literature need to be re-examined both in terms of their authenticity and their meaning.

Keywords: Ḥadīth, Sunnah, Intercession, Fabricated Ḥadīth, Fiqh and Works on Usûl al-Fiqh.

Atıf/Cite as: Mollaibrahimoğlu, Cemil Cahit. “Haneî Fıkıh ve Usûl Eserleri ile Tasavvuf ve Ahlâk Kitaplarında Yer Alan ‘Sünneti Terk Eden Kimsenin Hz. Peygamber’in Şefaatine Erişemeyeceğine’ Dair Rivayetlerin Değerlendirilmesi”. *Dergiabant* 13/2 (Kasım 2025), 466-482. doi: 10.33931/dergiabant.1723015

İntihal-Plagiarizm/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/pub/dergiabant/policy>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University Faculty of Theology, Since 2013 – Bolu

¹ Doç. Dr., Cemil Cahit Mollaibrahimoğlu, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, mollaibrahimoglu@nku.edu.tr.

1. Giriş

Müslümanlar arasında ortaya çıkan ihtilaflar, çeşitli fırkalara bölünmeler, insanları ibadete teşvik etme veya korkutma amacı, dünyevî beklentiler ve menfaatler ile İslâm düşmanlığı gibi sebeplerle hadis uydurulduğu bilinmektedir. Ancak Hz. Peygamber “Kim bile bile bana yalan isnad ederse, cehennemdeki yerine hazırlansın.”² buyurarak, hangi gerekçeyle olursa olsun hadis uydurulmasını kesin bir dille yasaklamıştır. Âlimler de, uydurma olduğu açıkça belirtilip ondan sakındırmak amacı dışında, bu tür hadislerin bilinçli olarak rivayet edilmesini ittifakla haram kabul etmişlerdir.³

Fıkıh ve fıkıh usûlü kitaplarında senedsiz olarak nakledilen ve klasik hadis kaynaklarında yer almayan rivayetler, uydurma kabul edilmişlerdir. Bu bağlamda tâbiîn âlimlerinden İbn Sîrîn (öl. 110/729), isnadın dinin bir parçası olduğunu belirtmiş ve dinin kimden alındığının önemine dikkat çekmiştir.⁴ Şu’be b. Haccâc (öl. 160/776) ise, “haddesenâ” ve “ehberenâ” gibi sened bildiren ifadeler bulunmayan rivayetlerin bir değer taşımadığını ifade etmiştir.⁵ Aynı şekilde Abdullah b. Mübârek (öl. 181/797), “İsnad dindendir, eğer isnad olmasaydı dileyen dilediğini söylerdi.” sözüyle isnadın, dinî bilgilerin güvenilirliği açısından taşıdığı önemi ortaya koymuştur.⁶

İmam Şâfiî (öl. 204/820) de isnadsız hadis öğrenmeye çalışan kimseyi, gece karanlığında odun toplayan kişiye benzetmiş; bu kimsenin, odun zannederek eline bir yılan alabileceğini ifade etmiştir.⁷ Bu ve benzeri ifadeler, dinle ilgili tüm alanlarda isnadın zorunlu olduğunu; senedi bulunmayan rivayetlerin ise özellikle isnadın sorulmaya başlandığı dönemden itibaren hiçbir ilmî ve dinî değer taşımadığını açıkça ortaya koymaktadır.

Sadece “Resûlullah şöyle buyurdu” denilerek bir sözün Hz. Peygamber’e nispet edilmesi mümkün değildir. Zira bir rivayetin doğrudan, aracı olmaksızın bize ulaşması imkânsızdır. Bu nedenle, Hz. Peygamber ile bizim aramızda yer alan râvîlerin tanınması, rivayetlerinin incelenmesi, hâllerinin tespit edilmesi ve bu inceleme neticesinde şartlara uygun olanların kabul edilip, uygun olmayanların reddedilmesi gerekmektedir.

Hadis kaynaklarında yer almayan ve fıkıh ile usûl kitaplarında senedsiz olarak nakledilen rivayetlerin bu eserlerde bulunması, onların kesin olarak sabit olduğu anlamına gelmez. Aynı şekilde, söz konusu rivayetleri nakleden müelliflerin değerli fakih veya usûlcü olmaları da bu rivayetlerin Hz. Peygamber’e nispet edilmesi için yeterli bir gerekçe teşkil etmez. Zira bir âlimin ilim ve takvâ bakımından yüksek bir konumda bulunması, onun naklettiği her rivayetin sorgusuz kabul edilmesini gerektirmez.

Nitekim Gazzâlî (öl. 505/1111), değerli bir ilim adamıdır; ancak onun meşhur eseri *İhyâ’ü ‘ulûmi’l-dîn*’de, Irakî’nin (öl. 806/1404) tahrîc çalışmasında ortaya koyduğu üzere, birçok zayıf ve asılsız rivayet yer almaktadır. Benzer şekilde, *el-Hidâye* müellifi Mergînânî (öl. 593/1197), Hanefî mezhebinin, *el-Vecîz* şârihi Râfiî (öl. 623/1226) ise şâfiî mezhebinin önde gelen değerli âlimlerindendir. Buna rağmen her iki âlimin eserlerinde de hadis usûlü açısından sahih olmayan bazı rivayetler bulunduğu görülmektedir. Bu husus,

² Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *el-Câmiu’s-sahîh* (Dimaşk-Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1423/2002), “İlim”, 38, “Cenâiz”, 33, “Enbiyâ”, 50.

³ bk. Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdirrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî, *‘Ulûmü’l-hadîs*, thk. Nüreddîn İtr (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1406/1986), 98; Ebû’l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî, *el-Esrârü’l-merfû’a fi’l-ahbârî’l-mevzû’a*, thk. Muhammed Lutfî es-Sabbâğ (Beyrut: el-Mektebû’l-İslâmî, 1391/1971), 74-75; Nüreddîn İtr, *Menhecû’n-nakd fi ulûmi’l-hadîs* (Dimaşk: Dâru’l-Fikr, 1408/1988), 301.

⁴ Müslim b. Haccâc Ebû’l-Hüseyn el-Kuşeyrî, *el-Câmiu’s-sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdulkâfi (Mısır: Dâru İhyâ’i’l-Kütübî’l-Arabiyye, 1412/1991), “Mukaddime”, 5.

⁵ Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî, *el-Kifâye fi ‘ilmi’r-rivâye*, thk. İbrâhim b. Mustafa ed-Dimyâtî (b.y.: Dâru’l-Hedy, 1423/2003), 2/213.

⁶ Müslim, “Mukaddime”, 5; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye fi ‘ilmi’r-rivâye*, 2/453.

⁷ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *el-Medhal ilâ ilmi’s-Sünen*, thk. Muhammed Avvâme (b.y.: Dâru’l-Minhâc, 1437/2017), 637.

Zeylaî'nin (öl. 762/1360) *Nasbü'r-râye li-tahrîci ehâdîsi'l-Hidâye* ve İbn Hacer el-Askalânî'nin (öl. 852/1449) *Telhîsü'l-habîr fî tahrîci ehâdîssi'r-Râfi'iyi'l-kebîr* adlı eserlerinde açıkça ortaya konmuştur.

Dolayısıyla söz konusu âlimlerin asla hurafe ve uydurma rivayet nakletmeyecekleri yönündeki anlayış isabetli değildir. Elbette bu rivayetleri bilerek eserlerine aldıkları ileri sürülemez; ancak hadis ilmi, onların uzmanlık alanı olmadığından, kimi zaman başkalarının beyanlarına güvenerek ve sahih zannıyla bu tür rivayetleri nakletmiş olmaları muhtemeldir. Bu sebeple, hadislerin sıhhatinin değerlendirilmesinde fıkıh ve usûl âlimlerinden ziyade, bu alanda ihtisas sahibi olan hadis âlimlerine müracaat edilmesi gerekmektedir. Nitekim Ali el-Kârî (öl. 1014/1605), *el-Hidâye* şerhlerinde yer alan hadis rivayetlerine itibar edilemeyeceğini ifade etmiştir. Bunun gerekçesi olarak, bu şerhlerin müelliflerinin muhaddis olmamaları ve bazı rivayetleri herhangi bir kaynak göstermeksizin nakletmeleri olduğunu ifade etmiştir.⁸

Sonuç olarak, senedi verilmeyen ve kaynağı belirtilmeyen rivayetler söz konusu olduğunda, müelliflerin ilmî konumu ne kadar yüksek olursa olsun, bu tür rivayetlere sorgusuz sualsiz güvenmek doğru değildir. Bu rivayetlerin, hadis kaynaklarında araştırılması ve geçerliliklerinin tahkik edilmesi gerekir. Zira bir rivayetin sahih olup olmadığını tespit etmenin ve Hz. Peygamber'e nispetinin doğruluğunu garanti altına almanın yegâne yolu budur.

Bu çalışmada, özellikle Hanefî fıkıh ve fıkıh usûlü literatüründe yer alan, Hz. Peygamber'in sünnetini terk eden kimselerle ilgili rivayetler hem isnad hem de muhteva açısından incelenecektir. İnceleme kapsamında ele alınacak rivayetler arasında, "Hz. Peygamber'in sünnetini terk eden", "onu zayi eden", "ona muhalefet eden", "öğle namazının dört rek'atlık sünnetini terk eden" ve "bu sünnete devam etmeyen kimselerin şefaate erişemeyeceği" gibi ifadeler yer almaktadır.

Bu rivayetlerin öncelikle hadis kaynaklarında senedleriyle birlikte yer alıp almadığı tespit edilecek, ardından içerik bakımından sahih hadislerle çelişip çelişmediği analiz edilecektir. Ayrıca, isnadı bulunmayan ve içerik bakımından da problemli görülen bu tür rivayetlerin, fikhî hüküm çıkarımı açısından ne derece kullanılabilir olduğu eleştirel bir yaklaşımla tartışılacaktır.

2. Sünneti Terk Edenin Şefaate Erişemeyeceği Rivayeti

«مَنْ تَرَكَ سُنَّتِي لَمْ يَنْلُ شَفَاعَتِي»

"Kim sünnetimi terk ederse, şefaate erişemez."

Bu rivayet, bazı eserlerde yer alsa da hadis 'âlimleri tarafından isnadı ve metni açısından tenkit edilmiş; sahih hadis kaynaklarında sabit olmadığı ifade edilmiştir. Aşağıda, rivayetin geçtiği eserler ve bu rivayete dair değerlendirmeler sunulmaktadır.

2.1. Rivayetin Yer Aldığı Eserler

Bu rivayet, hadis kaynaklarında yer almamaktadır. Daha çok Hanefî fıkıh ve usûl eserlerinde, senedsiz ve kaynağı belirtilmeden aktarılmıştır. Rivayetin geçtiği bazı önemli eserler şunlardır:

- *Keşfü'l-esrâr fî şerhi Usûli'l-Pezdevî*, Abdülazîz el-Buhârî (öl. 730/1330).⁹
- *el-Înâye (el-Hidâye şerhi)*, Bâbertî (öl. 786/1384).¹⁰

⁸ Geniş bilgi için bk. Ali el-Kârî, *el-Esrârü'l-merfû'a*, 342; a.mlf., *el-Masnû' fî ma'rifeti'l-hadîsi'l-mevzû'*, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1414/1994), 191; Ebû'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed Abdilhalîm el-Leknevî, *Red'u'l-ihvan 'an muhdesâti âhiri cum'ati ramazân*, thk. Mecd b. Ahmed Mekki (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1420/1999) 49-63; a.mlf., *'Umdetü'r-ri'âye fî halli Şerhi'l-Vikâye* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2009), 1/64-65; a.mlf., *el-Ecvibetü'l-fâzıla li'l-es'ileti'l-aşeretü'l-kâmile*, thk. Ebû Gudde (Kahire: Dâru's-Selâm, 1428/2007), 21-35; Ebû Gudde, *el-İsnadu mine'd-dîn* (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1435/2014), 11-49; a.mlf., *el-Ecvibetü'l-fâzıla* (dip.), 30-34; a.mlf., "Mukaddime", *el-Masnû' fî ma'rifeti'l-hadîsi'l-mevzû'*, mlf. Ali el-Kârî, 18.

⁹ Alâüddîn Abdülazîz b. Ahmed b. Muhammed el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr fî şerhi Usûli'l-Pezdevî*, thk. Abdullah Mahmud Muhammed (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418/1997), 2/447.

¹⁰ Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed el-Bâbertî er-Rûmî el-Misrî, *el-Înâye*, thk. Ebû Mahrûs Amr b. Mahrûs (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1428/2007), 6/87.

- *et-Telvîh ‘ale’t-Tavzîh*, Teftâzânî (öl. 792/1390).¹¹
- *Fusûlü’l-bedâyi’ fî usûli’ş-şerâi’*, Molla Fenârî (öl. 834/1431).¹²
- *el-Binâye fî şerhi’l-Hidâye*, Aynî (öl. 855/1451).¹³
- *Netâ’icü’l-efkâr fî keşfi’r-rumûz ve’l-esrâr* (Fethu’l-kadîr tekmlisi), Kadızâde Ahmed Şemseddin (öl. 988/1580).¹⁴
- *Hâşiye alâ Hâşiyeti’l-Hayâlî*, Siyâlkûtî (öl. 1067/1657).¹⁵
- *Dürri’l-muhtâr şerhu Tenvîri’l-ebâr*, Haskefî (öl. 1088/1677).¹⁶
- *Keşşâf ıstılâhâtî’l-funûn ve’l-ulûm*, Tehânevî (öl. 1158/1745).¹⁷
- *el-Berîkatü’l-Mahmûdiyye fî şerhi’t-Tarîkatî’l-Muhammediyye*, Hâdimî (öl. 1176/1762).¹⁸
- *Hâşiye ‘alâ Merâkî’l-felâh*, Tahtâvî (öl. 1232/1816).¹⁹
- *Reddû’l-muhtâr ‘ale’d-Dürri’l-muhtâr*, İbn Âbidîn (öl. 1251/1836).²⁰
- *Nesemâtü’l-eshâr*, İbn Âbidîn.²¹
- *Tuhfetü’l-ahyâr*, Leknevî (öl. 1304/1886).²²
- *el-‘Arfü’ş-şezî ‘alâ Câmi’i’t-Tirmizî*, Keşmîrî (öl. 1352/1933).²³

Ayrıca bu rivayet, *el-Mevsûatü’l-fıkhiyye* gibi çağdaş derlemelerde de yer almaktadır.²⁴

2.2. Rivayetin Yorumu ve Anlam Açılımı

Bu eserlerde geçen “sünnet” ifadesi genellikle “sünnet-i müekkede” olarak yorumlanmıştır. Rivayetin yorumlarında iki temel yaklaşım dikkat çekmektedir:

- Fiilî Terk Yorumu: Bazı eserlerde, müekkede sünnetin fiilî olarak terk edilmesinin, kişinin âhirette Hz. Peygamber’in şefaatinde mahrum kalmasına sebep olacağı ifade edilmiştir.²⁵

¹¹ Sa’düddîn Mes’ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh et-Teftâzânî, *et-Telvîh ale’t-Tavzîh*, thk. Zekeriya Umeyrât (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, ts.), 2/264.

¹² Şemseddin Muhammed b. Hamza b. Muhammed el-Fenârî er-Rûmî, *Fusûlü’l-bedâyi’ fî usûli’ş-şerâi’*, thk. Muhammed Hasen Muhammed Hasen (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1427/2006), 1/244.

¹³ Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *el-Binâye fî şerhi’l-Hidâye*, thk. Eymen Sâlih Şaban (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1999), 12/8.

¹⁴ Kadızâde Ahmed Şemseddin, *Netâ’icü’l-efkâr fî keşfi’r-rumûz ve’l-esrâr*, thk. Abdurrazzâk Gâlib el-Mehdî (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1424/2003), 9/521.

¹⁵ Abdülhakîm b. Şemseddîn Siyâlkûtî, *Hâşiye alâ Hâşiyeti’l-Hayâlî alâ Şerhi’l-Akâid li’t-Teftâzânî* (İstanbul: Şirketi Sahâfiyyei Osmâniyye Matbaası, ts.), 2/196.

¹⁶ Alâüddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Haskefî ed-Dımaşkî, *ed-Dürri’l-muhtâr şerhu Tenvîri’l-ebâr*, thk. Abdülmunim Halîl İbrâhîm (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 11423/2002), 650.

¹⁷ Muhammed A’lâ b. Alî b. Muhammed Hâmid et-Tehânevî el-Fârûkî, *Keşşâf ıstılâhâtî’l-funûn ve’l-ulûm*, thk. Ali Dahrûc (Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1996), 1/983.

¹⁸ Ebû Saîd Mehmed b. Fahrürrûm Mustafa Efendi el-Hâdimî, *el-Berîkatü’l-Mahmûdiyye fî şerhi’t-Tarîkatî’l-Muhammediyye ve’ş-şerîatî’n-nebeviyye fî’s-sîreti’l-Ahmediyye* (İstanbul: Hakikat Kitabevi, 2019), 147.

¹⁹ Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl ed-Dûkâtî et-Tahtâvî, *Hâşiye ‘alâ Merâkî’l-felâh*, thk. Muhammed Abdülazîz el-Hâlidî (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1418/1997), 64.

²⁰ Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî, *Reddû’l-muhtâr ‘ale’d-Dürri’l-muhtâr*, thk. Âdil Ahmed Abdülmecîd - Ali Muhammed Muavvez (Riyad: Dâru Âlemi’l-Kütüb, 2003), 1/220.

²¹ İbn Âbidîn, *Nesemâtü’l-eshâr şerhu şerhi’l-Menâr* (Pakistan: İdaretü’l-Kur’an ve’l-Ulumu’l-İslâmiyye, 1418), 167.

²² Leknevî, *Tuhfetü’l-ahyâr fî ihyâ’i sünneti seyyidi’l-ebâr*, thk. Ebû Gudde (Haleb: Mektebetü’l-Matbûâtî’l-İslâmiyye, 1412/1992), 87.

²³ Muhammed Enver Şâh Hüseyinî Keşmîrî, *el-‘Arfü’ş-şezî ‘alâ Câmi’i’t-Tirmizî*, thk. Mahmud Şakir (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsî’l-Arabiyyi, 1425/2004), 4/60.

²⁴ “Mekruh”, *el-Mevsûatü’l-fıkhiyye* (Kuveyt: Vizâretü’l-evkâf ve’ş-şuûnî’l-İslâmiyye, 1419/1998), 38/373.

²⁵ Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü’l-esrâr*, 2/447; Teftâzânî, *et-Telvîh*, 2/264; Molla Fenârî, *Fusûlü’l-bedâyi’*, 1/244; Siyâlkûtî, *Hâşiye alâ Hâşiyeti’l-Hayâlî*, 2/196; Haskefî, *ed-Dürri’l-muhtâr*, 650; Tehânevî, *Keşşâf ıstılâhâtî’l-funûn*, 1/983; Hâdimî, *el-Berîkatü’l-Mahmûdiyye*, 147; Tahtâvî, *Hâşiye ‘alâ Merâkî’l-felâh*, 64; İbn Âbidîn, *Reddû’l-muhtâr*, 1/220; a.mlf., *Nesemâtü’l-eshâr*, 167; Leknevî, *Tuhfetü’l-ahyâr*, 87; Keşmîrî, *el-‘Arfü’ş-şezî ‘alâ Câmi’i’t-Tirmizî*, 4/60; “Mekruh”, 38/373.

- İtikadî Reddetme Yorumu: Diğer bazı eserlerde ise "terk" fiili "itikaden" (inanç yönüyle reddetmek, tamamen inkâr etmek) anlamında değerlendirilmiştir. Bu görüşe göre, burada kastedilen sadece fiilî terk değil; sünneti itikadî olarak reddetmektir. Dolayısıyla, müekked sünneti fiilî olarak terk eden değil, onu inanç yönüyle reddeden kimse şefaatten mahrum kalacaktır.²⁶

Bu farklı yorumlar, rivayetin hadis kaynaklarında senedli ve sahih bir şekilde yer almamasının yanı sıra, metnin bağlamından kopararak hüküm çıkartılmasına yönelik eleştirilerin de temelini oluşturmaktadır. Dolayısıyla rivayetin hem sened hem de muhteva açısından tenkide muhtaç olduğu açıktır.

2.3. Rivayetin Değerlendirilmesi

Yapılan araştırmalar neticesinde, «مَنْ تَرَكَ سُنَّتِي لَمْ يَنْلِ شَفَاعَتِي» (Kim sünnetimi terk ederse, şefaetime erişemez) şeklindeki rivayetin hadis kaynaklarında yer almadığı açıkça görülmüştür. Nitekim bazı muhakkik ve müellifler de bu yönde değerlendirmelerde bulunmuştur.²⁷

Muasırlı âlimlerden muhakkik ve münekkit kimliğiyle öne çıkan Ebû Gudde (1917-1997), bu ifadenin Hz. Peygamber'e ait sahih bir hadis olmadığını, lafzının münker olduğunu ve Resûlullah'tan böyle bir sözün gelmediğini açıkça beyan etmiştir. Ona göre bu ifade, sahih olarak rivayet edilen «فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ»

«(Kim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir)»²⁸ hadisinin tahrife uğramış bir biçimdir. Ebû Gudde, "terk etmek" ile "yüz çevirmek" arasında önemli bir fark olduğunu vurgular. "Terk etmek" ihmal veya tembellikten kaynaklanabilirken; "yüz çevirmek", bilinçli bir reddedişi, sünneti küçümsemeyi ve onu kabul etmeme tavrını ifade eder. Dolayısıyla, şefaatten mahrumiyet fiilî terkten değil, sünneti küçümseyerek itikadî olarak reddetmekten kaynaklanır.²⁹ Ayrıca uydurma rivayette "şefaate erişemez" ifadesi mevcutken, bu rivayetin kaynağı olarak düşünülen sahih hadiste "benden değildir" denilmekte ve şefaatten mahrumiyeti ifade eden bir cümle bulunmamaktadır.

Sahihs olan hadisin bağlamı da dikkat çekicidir: Sahâbeden üç kişi, Hz. Peygamber'in ibadetini öğrenmek üzere hanımlarına sorular sormuş, ardından bunları yeterli görmeyerek kendi üzerlerine daha ağır ibadetler yüklemeyi kararlaştırmışlardır. Bunlardan biri her gece namaz kılacağını, diğeri sürekli oruç tutacağını, üçüncüsü ise hiç evlenmeyeceğini söylemiştir. Hz. Peygamber, bu duruma müdahale ederek şöyle buyurmuştur: "Siz, şöyle böyle söyleyen kimselersiniz değil mi? Şunu iyi bilin ki ben, Allah'tan en çok korkanınız ve en çok sakınanınızım. Bununla beraber bazı günler oruç tutar, bazı günler tutmam; geceleri hem namaz kılarım hem uyurum, evlenirim. Kim benim sünnetimden çevirirse, o benden değildir."³⁰

Bu hadiste geçen "sünnet" kelimesi, fıkî anlamda "sünnet-i müekkede" değil; Hz. Peygamber'in örneği, yaşam tarzı ve dinî yoludur. Bu çerçevede, hadisin anlamı şu şekilde anlaşılmalıdır: Hz. Peygamber'in hayat tarzını ve genel yaşam yolunu ifade etmektedir. Buna göre hadis, "Nikah, benim gittiğim ve tavsiye ettiğim yolumdur. Kim bu yoldan yüz çevirip başka bir yol tutarsa, o benden değildir."

Bu hadiste geçen "sünnet" kelimesi, fıkî anlamda "sünnet-i müekkede" değil; Hz. Peygamber'in örneği, hayat tarzı ve dinî yoludur. Bu bağlamda hadis, Hz. Peygamber'in benimsediği ve ümmetine

²⁶ Bâbertî, *el-İnâye*, 6/87; Aynî, *el-Binâye*, 12/8; Kadızâde, *Netâ'icü'l-efkâr*, 9/521.

²⁷ *Fusûlü'l-bedâyi'* muhakkiki Muhammed Hasen, *Fethu'l-kadîr* ve tekmlisi *Netâ'ic*'in tahririni yapan Abdurrazzâk Gâlib, *Binâye* tahkikini yapan Eymen Salih Şaban, *es-Sünen ve'l-mübtedeât* müellifi Şukayrî, *Zarûretü'l-ihimâm* yazarı Abdüsselâm b. Berces ve Abdurrahman Nemnekanî araştırma sonucunda bu rivayete vakıf olmadıklarını söylemişlerdir. *el-Mevsûatü'l-fıkhiyye* dipnotunda da hadisin *Sünen* ve *Âsâr* kaynaklarında bulunmadığı belirtilmiştir. bk. Muhammed Hasen, *Fusûlü'l-bedâyi'*, (dip.), 1/244; Gâlib, *Netâ'icü'l-efkâr* (dip.), 9/521; Eymen Salih, *el-Binâye* (dip.), 12/8; Muhammed b. Ahmed eş-Şukayrî, *es-Sünen ve'l-mübtedeât el-müteallikatü bi'l-ekzâr ve's-salât* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1400/1980), 293; Abdüsselâm b. Berces b. Nâsır, *Zarûretü'l-ihimâm bi's-süneni'n-Nebeviyye* (Riyad: Dâru'l-Menar, 1414), 60; Abdurrahman Muhammed Nemnekanî, "es-Sünnetü'l-müekkede 'inde'l-Hanefiyye hakikatüha ve âsârüha", *Mecelletü Külliyyeti Dâru'l-ulûm* 37/39 (Mart-Nisan 2022), 44; "Mekruh", 38/373.

²⁸ Buhârî, "Nikâh", 1; Müslim, "Nikâh", 5.

²⁹ bk. Ebû Gudde, *Tuhfetü'l-ahyâr*, 87 (dip.).

³⁰ Buhârî, "Nikâh", 1.

tavsiye ettiği yaşam biçimini ifade etmektedir. Dolayısıyla hadisin anlamı şu şekilde anlaşılmalıdır: “Nikâh, benim yolumdur. Kim bu yoldan yüz çevirip başka bir yol tutarsa, o benden değildir.”

Burada zikredilen uyarı, Resûlullah’ın yolunu beğenmeyip bilinçli bir şekilde terk edenlere yöneliktir. Eğer bu terk, kibir, inat ya da küçümseme sebebiyle gerçekleşmişse, “benden değildir” ifadesi, kişinin Hz. Peygamber’in dini üzere olmadığını ifade eder. Buna karşılık terk, yanlış anlama, içtihad farkı, geçim sıkıntısı veya ibadetle meşguliyet gibi meşru sebeplerle gerçekleşmişse, bu durumda “benden değildir” ifadesi, kişinin yalnızca Resûlullah’ın örnekliğinden uzak kaldığını anlatır; bu tür bir terk kişiyi İslam dairesinin dışına çıkarmaz. Hadiste kınanan tutum, nikâhı Hz. Peygamber’in sünneti olarak kabul etmeyip onu bilinçli şekilde reddedenlerin tutumudur.³¹

Nitekim muhaddis Nâsirüddîn el-Elbânî (1914-1999) de söz konusu rivayetin Resûlullah’tan nakledilen bir aslının olmadığını belirtmiş, bu tür ifadelerin ona nispet edilmesini “iftira” olarak değerlendirmiş ve: “Kim benim adıma yalan uydurursa cehennemdeki yerine hazırlansın”³² hadis-i şerifini hatırlatmıştır.³³

Ayrıca, bu rivayet, “Şefaetim, ümmetimden büyük günah işleyenler içindir”³⁴ şeklindeki sahih hadislerle de çelişmektedir. Bu sahih rivayete göre, büyük günah sahipleri bile Hz. Peygamber’in şefaatine mazhar olacakken, müekked sünneti terk eden birinin tamamen bundan mahrum kalacağını ileri sürmek, naslara açıkça aykırıdır. Çelişkiyi ortadan kaldırmak adına uydurma olan rivayeti yorum yoluyla kurtarmaya çalışmak³⁵ da doğru değildir.

Aynı şekilde bu rivayet, yalnızca farzları yerine getirip nafileleri terk edenlerin kurtuluşa ereceğini bildiren sahih hadislerle de açıkça çelişmektedir. Talha b. Ubeydullah’tan (öl. 36/656) nakledilen bir rivayette, sadece farzları yerine getirip başka hiçbir şey ilave etmeyeceğini söyleyen Necidli bir sahâbiye, Hz. Peygamber: “Eğer sözünde durursa kurtulur, cennete girer” buyurmuştur.³⁶ Benzer şekilde Nu’mân b. Kavkal (öl. 3/625) adlı sahâbî de Hz. Peygamber’e, yalnızca beş vakit namazı kılmak, ramazan orucunu tutmak, helâli helâl bilmek, haramdan sakınmak ve bunlara (nafilelerden) bir şey katmamak suretiyle cennete girip giremeyeceğini sormuş, Hz. Peygamber “Evet” cevabını vermiştir.³⁷

İbnü'l-Hümâm (öl. 861/1457) da beş vakit namazla birlikte kılınan sünnetlerin terk edilmesinin günah olduğunu ve bu konuda tehdit bulunduğunu ileri süren görüşleri reddetmiştir. Ona göre, bir fiilin terk edilmesiyle günah oluşabilmesi için, terk edilenin vacip olması gerekir; vacip olmayan amellerin terkinde ise günah söz konusu değildir. Bu görüşünü de Talha b. Ubeydullah’ın yukarıda zikredilen rivayetiyle

³¹ bk. Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Fethu'l-bârî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Dimaşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1434/2013), 15/209-210; Muhammed Ali Canbaz, *İncâzü'l-hâce şerhu Sünen-i İbn Mâce* (İslâmâbâd: Dâru'n-Nûr, 1433/2011), 5/88.

³² Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî, *el-Müsned*, thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî (Cîze: Dâru Hecr, 1400/1999), 1/79, 157; Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Dimaşk: Müessesetü'r-Risâle, 1416/1995), 1/512, 11/12, 161, 14/384, 28/657, 37/318; Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr el-Basrî, *el-Müsned*, thk. Mahfuzurrahmân Zeynullah (Beyrut: Müessesetü'l-İlmi'l-Kur'an, 1409/1988), 2/37, 6/31, 14/316.

³³ Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî, *Telhîsu sıfati salâti'n-nebî* (Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 1421/2000), 5.

³⁴ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Dimaşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), “Sünne”, 23; Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *el-Câmiu'l-kebîr*, thk. Şuayb el-Arnaût - Abdullatîf Hirzullah (Dimaşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430/2009), “Kiyâme”, 19; Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/250; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 20/439; Bezzâr, *el-Müsned*, 12/186; 13/340; 387; Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân, *el-Müsnedü's-sahîh ale't-tekâşim ve'l-envâ' (es-Sahîh)*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1988), 14/386, 387; Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1422/2002), 1/139, 140, 2/414.

³⁵ Bu uydurma rivayetdeki şefaât, şefaâtçı olmak, derecelerin yükselmesi veya cehenneme girmemek için olan veya haşır yerlerinin bir kısmındaki şefaât olarak yorumlanmıştır. bk. Şemseddin Ahmed Hayâlî, *Hâşiye 'alâ Şerhi'l-'Akâ'id'i'n-Nesefiyye* (İstanbul: Dersaadet Mahmud Bey Matbaası, 1322), 95; Leknevî, *Tuhfetü'l-ahyâr*, 88.

³⁶ Buhârî, “İmân”, 34, “Savm”, 1, “Şehâdât”, 26, “Hiyel”, 3; Müslim, “İmân”, 8, 9, 10, 14, 15.

³⁷ Müslim, “İmân”, 16.

desteklemiştir.³⁸

Öte yandan, bu rivayette geçen “sünnet” kelimesine yüklenen anlam da hatalıdır. Zira Hz. Peygamber, sahâbe ve tâbiînin sözlerinde geçen “sünnet” kelimesi, bugünkü fıkıh literatüründe olduğu gibi sadece farz ve vâcip dışı amelleri ifade eden dar bir anlam taşımaz. Aksine, sünnet; “dinde tabî olunan meşru yol, nebevî yöntem” anlamında, dinin bütün yönlerini kuşatan kapsamlı bir kavramdır. Bu anlamıyla “sünnet” kelimesi, farz, vâcip ve müstehap kapsamındaki itikadî ve ahlakî ilkeleri, ibadetleri, muâmeleleri de içine alır. “Sünnet”in fıkıh ve fıkıh usûlündeki teknik anlamı ise hicrî ikinci yüzyıldan sonra şekillenmiş ve zamanla yaygınlık kazanmıştır. Bu bağlamda, sünnet: farz ve vacip olmayıp işlenmesi sevap olan, terk edilmesi hâlinde ise günah kazandırmayan fiilleri ifade eden bir fikhî terimdir. Talha b. Ubeydullah’ın Necidli sahâbî ile ilgili rivayeti de³⁹ bu kavramsal ayrımı ortaya koymaktadır.⁴⁰

Sonuç olarak, söz konusu rivayet sahih hadis kaynaklarında yer almamakta ve anlamı itibariyle sahih hadislerle örtüşmemektedir. Ayrıca rivayette geçen “sünnet” kelimesi, Hz. Peygamber dönemindeki geniş anlamından uzaklaştırılarak dar bir fikhî çerçevede ele alınmaktadır. Bu sebeple, hem sened yönünden bu sözü Hz. Peygamber’e atfetmek hem de “sünnet” kavramını fikhî anlamıyla sınırlayıp ahiretle ilgili ciddi sonuçlar çıkarmak, çift yönlü bir metodolojik hatadır.

3. Öğle Namazının Dört Rek’at Sünnetini Terk Edenin Şefaate Erişemeyeceği Rivayeti

«مَنْ تَرَكَ الْأَرْبَعَ قَبْلَ الظُّهْرِ، لَمْ تَنْلُهُ شَفَاعَتِي»

“Kim öğle namazından önceki dört rek’atı terk ederse, şefaate nail olamaz.”

Bu rivayet, öğle namazından önce kılınan dört rek’at sünnetin terkine bağlanan uhrevî bir sonucu ifade etmektedir. Ancak rivayet, hadis âlimleri tarafından hem sened hem de metin bakımından tenkit edilmiştir. Aşağıda, rivayetin geçtiği eserler ile bu konudaki değerlendirmeler sunulmaktadır.

3.1. Rivayetin Yer Aldığı Eserler

Hadis kaynaklarında bulunmayan bu rivayet, genellikle Hanefî fıkıh literatüründe senedsiz ve kaynaksız biçimde yer almaktadır. Rivayetin geçtiği bazı eserler şunlardır:

- *el-Hidâye*, Mergînânî (öl. 593/1197).⁴¹
- *el-Muhîtü’l-Burhânî*, Burhâneddin el-Buhârî (öl. 616/1219).⁴²
- *el-İhtiyâr li-Ta’lîlî’l-Muhtâr*, Mevsilî (öl. 683/1284).⁴³
- *el-’Înâye*, Babertî, (öl. 786/1384).⁴⁴
- *el-Bahrü’r-Râ’ik*, İbn Nüceym (öl. 970/1563).⁴⁵
- *Merâkî’l-Felâh ve İmdâdü’l-Fettâh*, Şürûnbülâlî (öl. 1069/1659).⁴⁶

³⁸ İbnü’l-Hümâm Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid, *Fethu’l-kadîr*, thk. Abdurrazzâk Gâlib el-Mehdî (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2003), 1/455.

Müekked sünnetin terkinin günahı gerektirip gerektirmediği hususundaki tartışma ve deliller için bk. Cemil Mollaibrahimoğlu, *Nâfile Namazlar* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2022), 42-47.

³⁹ Buhârî, “İmân”, 34, “Savm”, 1, “Şehâdât”, 26, “Hiyel”, 3; Müslim, “İmân”, 8, 9.

⁴⁰ bk. İbnü’l-Hümâm, *Fethu’l-kadîr*, 1/455; Ebû Gudde, *es-Sünnetü’n-Nebeviyye*, 9-10 ; Elbânî, *Tahzîru’s-sâcid min ittihâzi’l-kubûri mesâcid* (Riyad: Mektebetü’l-Meârif, 2001), 53-54.

⁴¹ Ebü’l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr el-Mergînânî, *el-Hidâye*, thk. Sâid Bekdâş (Medine: Dârü’s-Sirâc, 1440/2019), 2/35.

⁴² Burhânüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Abdilazîz el-Buhârî el-Mergînânî, *el-Muhîtü’l-Burhânî fi’l-fikhi’n-Nu’manî*, thk. Abdülkerim Sâmî el-Cündî (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2004/1424), 1/448.

⁴³ Ebü’l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li ta’lîlî’l-Muhtâr*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrut: Dâru’r-Risâleti’l-Âlemî, 1430/2009), 1/226.

⁴⁴ Bâbertî, *el-’Înâye*, 1/350, 379.

⁴⁵ Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî, *el-Bahrü’r-râ’ik şerhu Kenzi’d-Dekâik*, thk. Zekeriyâ Umeyrât (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1418/1997), 2/86.

- *Mecma’u’l-Enhur*, Şeyhîzâde (öl. 1078/1667).⁴⁷
- *ed-Dürri’l-Muhtâr*, Haskefî (öl. 1088/1677).⁴⁸
- *Reddü’l-Muhtâr*, İbn Âbidîn (öl. 1252/1836).⁴⁹
- *Şerhu’l-Hidâye*, Leknevî.⁵⁰

3.2. Rivayetin Değerlendirilmesi

“Öğle namazının ilk dört rekât sünnetini terk edenin şefaate erişemeyeceği” yönündeki rivayet, hadis kaynaklarında yer almamaktadır ve hem sened hem de metin açısından birçok hadis âlimi tarafından eleştirilmiştir: Zeylaî bu rivayeti “cidden garib” olarak nitelendirirken,⁵¹ İbn Hacer, böyle bir rivayete kaynaklarda rastlamadığını ifade etmiştir.⁵² Kutluboğa (öl. 879/1474) ise muharriclerin bu rivayeti bulamadıklarını belirterek, rivayetin makul görülmediğini ifade etmiş ve şiddetli tehdidin, nâfile bir ibadet türü olan sünnet namazlar için söz konusu edilemeyeceğini vurgulamıştır. Bu bağlamda Kutluboğa, sahih olan şu rivayetleri hatırlatmaktadır:

“Benden, kalplerinizin kabul ettiği, cildinizin, tüylerinizin yumuşadığı ve, size (anlayışınıza, dininizin ahkâmına) yakın olarak gördüğünüz bir hadis/söz duyduğunuzda, ben o hadisin kabulüne sizden daha layığım. Ancak kalplerinizin kabul etmediği, cildinizin, tüylerinizin ürperdiği ve size uzak gelen bir hadis duyduğunuzda, ben o hadise sizden daha uzağım.”⁵³

“Bana şefaate verildi; onu ümmetim için sakladım. İnşallah Allah’a şirk koşmadan ölen ona erişecektir.”⁵⁴

“Şefaetim, ümmetimden büyük günah işleyenler içindir.”⁵⁵

Kutluboğa, bu tür şefaate hadislerinin mütevatir olduğunu belirtmiştir.⁵⁶ Buna göre, büyük günah işleyenler bile şefaate mazhar olabilecekken müekked bir sünneti terk eden kimsenin şefaate erişemeyeceğini ifade iddia eden bir rivayetin sahih olması düşünülemez. Nitekim rivayet, hadis kaynaklarında da bulunmamaktadır.

İbn Ebî'l-İz (öl. 792/1390) de, *el-Hidâye* müellifinin naklettiği bu rivayetin ehl-i hadis tarafından rivayet edilmediğini belirtmiş, ardından, Hz. Peygamber’in büyük günah işleyenlere şefaate edeceğine dair sahih rivayeti zikrederek şöyle demiştir: “İşlenmesi hâlinde büyük sevap vaat edilen; ancak terk edilmesi hâlinde azap gerektirmeyen bir ibadet olan müekked sünneti terk eden kimse, nasıl olur da şefaate

⁴⁶ Ebû'l-İhlâs Hasen b. Ammâr b. Alî eş-Şürünbülâlî el-Mısırî, *İmdâdü’l-fettâh şerhu Nûri’l-izâh*, thk. Beşşâr Bekrî Arâbî (Dimaşk: y.y., 1423/2002), 401; a.mlf., *Merâkı’l-felâh bi-İmdâdi’l-fettâh*, thk. Ebû Abdîrrahman Salâh b. Muhammed (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1424/2004), 146.

⁴⁷ Şeyhîzâde Abdurrahman b. Muhammed Damad Efendi, *Mecma’u’l-Enhur fî şerhi Mülteka’l-ebhur*, thk. Halîl İmrân el-Mansûr (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1419/1998), 1/194.

⁴⁸ Haskefî, *ed-Dürri’l-muhtâr*, 91.

⁴⁹ Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dimaşkî, *Reddü’l-Muhtâr ale’d-Dürri’l-muhtâr Şerhi Tenvîri’l-ebâr*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Muavvez (Riyad: Dâru Âlemi’l-Kütüb, 1423/2003), 2/453.

⁵⁰ Leknevî, *Şerhu’l-Hidâye*, thk. Naîm Eşref Nûr Ahmed (Karaçi: *İdâretü’l-Kur’ân ve’l-Ulûmi’l-İslâmiyye*, 1417), 2/59.

⁵¹ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf ez-Zeylaî, *Nasbü’r-râye li-tahrîci ehâdisi’l-Hidâye*, thk. Muhammed Avvâme (Beyrut: Müessesetü’r-Reyyân, 1418/1997), 2/162.

⁵² Ebû’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *ed-Dirâye fî tahrîci ehâdisi’l-Hidâye*, thk. Seyyid Abdullah Haşim el-Yemânî (Beyrut: Dâru’l-Marife, ts.), 1/205.

⁵³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 25/456, 39/20; Bezzâr, *el-Müsned*, 9/168; Ebû Ca’fer Ahmed b. Muhammed, *Şerhu Müşkili’l-âsâr*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1994), 15/344; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 1/264.

⁵⁴ Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/379; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/472, 32/512, 35/343; Bezzâr, *el-Müsned*, 9/461.

⁵⁵ Ebû Dâvûd, “Sünne”, 23; Tirmizî, “Kıyâme”, 19; Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/250; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 20/439; Bezzâr, *el-Müsned*, 12/186; 13/340; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 14/386, 387; Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/139, 140, 2/414.

⁵⁶ Ebû’l-Adl Zeynüddîn Kâsım b. Kutluboğa b. Abdillâh el-Mısırî, *et-Ta’rif ve’l-ihbâr bi-tahrîci ehâdisi’l-İhtiyâr*, thk. Ebû Mâlik Cihad b. Seyyid (Kahire: el-Fârûku’l-Hadîsiyye, 1433/2012), 1/257.

erişemez?"⁵⁷

Bâbertî, bu rivayeti kuvvetli bir tehdit ifadesi olarak yorumlamışsa da⁵⁸ Aynî, rivayetin aslının bulunmadığını açıkça belirtmiş ve Bâbertî'nin bu değerlendirmesine itiraz etmiştir. Ayrıca bu hadisi nakledip açıklamada bulunmayan şârihlere de şaşırdığını ifade etmiştir.⁵⁹

Bazı çağdaş muhakkikler ve tahrîc uzmanları da rivayetin hadis kaynaklarında yer almadığını ifade eden âlimlerin görüşlerini aktarmakla yetinmişlerdir.⁶⁰

Öte yandan, bazı fıkıh eserlerinde öğle namazının ilk dört rekât sünnetinin, sabah namazının sünnetinden sonra en kuvvetli sünnet olduğu belirtilmiş;⁶¹ hatta bu sünnetin edasının ilim öğrenmekten daha faziletli kabul edildiği ve beş vakit namazların sünnetlerini terk etmenin günah sayıldığı yönünde görüşler dile getirilmiştir.⁶² Bu değerlendirmelerin temel dayanağı ise, hadis kaynaklarında sabit olmayan ve senetsiz olarak nakledilen "öğle namazının dört rekât sünnetini terk edenin şefaate erişemeyeceği" şeklindeki rivayet olmuştur. Oysa bu rivayet de sahih olarak sabit olan şu hadisle açıkça çelişmektedir: "Şefaetim, ümmetimden büyük günah işleyenler içindir."⁶³

Bu açık çelişkiyi gidermek amacıyla bazı yorumlar yapılmıştır:

- "Buradaki şefaatten kasıt, sünnetleri eda edenlere mahsus özel bir şefaattir."⁶⁴
- "Bu söz, sünneti terkten caydırmak amacıyla söylenmiş olabilir."⁶⁵
- "Burada kastedilen, cennette derecelerin artırılmasına yönelik bir şefaattir; şefâat-i uzmâ ise bütün müminleri kapsar."⁶⁶

Ancak, isnadı sabit olmayan ve hadis literatüründe herhangi bir yeri bulunmayan bir rivayeti, sahih bir hadisle çeliştiği gerekçesiyle bu şekilde yorumlamaya çalışmak, ilmî ve metodolojik açıdan isabetli değildir

4. Öğle Namazının Dört Rek'at Sünnetine Devam Etmeyenin Şefaate Erişemeyeceği Rivayeti

«مَنْ لَمْ يُدَاوِمَ عَلَى أَرْبَعِ قَبْلِ الظُّهْرِ لَمْ تَنْلُ شَفَاعَتِي»

"Kim öğle namazından önceki dört rek'ata devam etmezse şefaate ulaşamaz."

Öğle namazından önce kılınan dört rek'at sünnet, Hz. Peygamber'in devamlı olarak eda ettiği nafileler arasında yer almaktadır. Ancak bu rivayet, sünnetlerin ihyasına teşvik amacıyla nakledilmiş olmakla birlikte, hadis âlimleri tarafından uydurma olarak nitelendirilmiştir. Aşağıda, rivayetin yer aldığı eserler ve bu konudaki değerlendirmeler sunulacaktır.

4.1. Rivayetin Yer Aldığı Eserler

"Kim öğle namazından önceki dört rekâta devam etmezse, şefaate ulaşamaz" anlamındaki bu rivayet, hiçbir hadis kaynağında yer almamaktadır. Aynı şekilde, klasik tefsir, tasavvuf, ahlâk, fıkıh ve usûl

⁵⁷ Ebû'l-Hasen Sadrüddîn Alî b. Alâiddîn Alî ed-Dîmâşkî, *et-Tenbîh 'alâ müşkilâtî'l-Hidâye*, thk. Abdülhakim b. Muhammed Şâkir (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1424/2003), 1/695.

⁵⁸ Bâbertî, *el-İnâye*, 1/379.

⁵⁹ Aynî, *el-Binâye*, 2/577.

⁶⁰ Şuayb el-Arnaût, *el-İhtiyâr* tahririnde Zeylaî ve İbn Hacer'in sözlerini; Sâid Bekdaş, *el-Hidâye* tahririnde İbn Hacer ve Kâsım b. Kutluboga'nın değerlendirmesini; Abdülhakim b. Muhammed Şâkir, *et-Tenbîh* tahkikinde Zeylaî, İbn Hacer ve Aynî'nin ifadelerini; Ebû Mahrûs *el-İnâye* tahkikinde Zeylaî'nin sözünü nakletmiştir. bk. Arnaût, *el-İhtiyâr* (dip.), 1/226; Bekdaş, *el-Hidâye* (dip.), 2/35; Abdülhakim, *et-Tenbîh 'alâ müşkilâtî'l-Hidâye* (dip.), 1/696; Ebû Mahrûs, *el-İnâye* (dip.), 1/379.

⁶¹ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, 1/194; Haskefî, *ed-Dürri'l-muhtâr*, 91.

⁶² Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, 1/194.

⁶³ Ebû Dâvûd, "Sünne", 23; Tirmizî, "Kıyâme", 19; Tayâlisî, *el-Müsne'd*, 3/250; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 20/439; Bezzâr, *el-Müsne'd*, 12/186; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 14/386, 387; Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/139, 140, 2/414.

⁶⁴ Tahtâvî, *Hâşiye 'alâ Merâkî'l-felâh*, 389.

⁶⁵ bk. Tahtâvî, *Hâşiye 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 2/410; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 2/453.

⁶⁶ bk. Tahtâvî, *Hâşiye 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 2/410; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 2/453.

literatüründe de bu ifadeye rastlanmamaktadır. Yapılan incelemelerde, rivayetin yalnızca uydurma hadisleri derleyen bazı eserlerde ve halk arasında hadis zannedilen sözleri konu edinen çalışmalarda yer aldığı tespit edilmiştir.⁶⁷

4.2. Rivayetin Değerlendirilmesi

Hadis otoriteleri, bu rivayetin hiçbir ilmî geçerliliğe sahip olmadığını açıkça ortaya koymuşlardır. Çok sayıda önde gelen muhaddis, söz konusu rivayetin uydurma (موضوع), batıl (باطل) ve asılsız (لا أصل له) olduğunu ifade etmiştir.

Bu değerlendirmeyi yapan âlimlerden bazıları şunlardır:

- İbn Hacer el-Askalânî (öl. 852/1449),
- Celâleddin es-Süyûtî (öl. 911/1505),
- İbn Arrâk el-Kınânî (öl. 963/1556),
- Cemâlüddîn Muhammed el-Fettenî (öl. 986/1578),
- Ali el-Kârî (öl. 1014/1605),
- İsmâil el-Aclûnî (öl. 1162/1749),
- Muhammed el-Hût el-Beyrûtî (öl. 1276/1860).⁶⁸

5. Sünnete Muhalefet Edenin Şefaate Erişemeyeceği Rivayeti

«إِنَّ اللَّهَ مَلَكًا يُنَادِي كُلَّ يَوْمٍ: مَنْ خَالَفَ سُنَّةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ تَنْلُهُ شَفَاعَتُهُ»

“Allah’ın, her gün ‘Kim Resûlullah’ın sünnetine muhalefet ederse, onun şefaatine erişemez’ diye seslenen bir meleği vardır.”

Kim Resûlullah’ın sünnetine muhalefet ederse, onun şefaatine erişemez” anlamındaki bu rivayet, hadis kaynaklarında yer almamakta; yalnızca bazı tasavvufî ve ahlâkî eserlerde senedsiz olarak nakledilmektedir. Kaynak ve isnadının bulunmaması, rivayetin hadis olarak kabul edilemeyeceğini göstermekte; ayrıca bazı âlimlerce uydurma (موضوع) olduğu ifade edilmektedir.

5.1. Rivayetin Yer Aldığı Eserler

Yapılan incelemeler sonucunda, söz konusu rivayetin hadis kaynaklarında yer almadığı; yalnızca bazı tasavvufî ve ahlâkî eserlerde geçtiği tespit edilmiştir. Rivayet, ilk olarak, Ebû Tâlib el-Mekkî’nin (öl. 386/996) *Kûtü’l-Kulûb* adlı eserinde yer almıştır.⁶⁹ Daha sonra Gazzâlî (öl. 505/1111), bu rivayeti *İhyâ’ü*

⁶⁷ Celâleddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed es-Süyûtî, *ez-Ziyâdât ale’l-Mevzûât (Zeylû’l-Le’âli’l-masnû’a)*, thk. Ramiz Halid Hâc Hasen (Riyad: Mektebetü’l-Meârif, 1431/2010), 800; Ebû’l-Hasen Nûruddîn Alî b. Muhammed b. Alî ed-Dımaşkî, *Tenzîhü’s-şerî’ati’l-merfû’a ‘ani’l-ahbârî’s-senî’ati’l-mevzû’a*, thk. Abdülvehhâb Abdüllatîf - Abdullah Muhammed es-Siddîk (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İslâmiyye, 1401/1981), 127; Cemâlüddîn Muhammed Tâhir b. Alî el-Fettenî, *Tezkiretü’l-mevzû’ât* (Mısır: İdaretü’l-Tibâatî’l-Müniriyye, 1341), 48; Ali el-Kârî, *el-Esrârü’l-merfû’a*, 344; a.mlf., *el-Masnû’*, 193; Ebû’l-Fidâ İsmâil b. Muhammed b. Abdilhâdî el-Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ’ ve müzîlül-ilbâs*, thk. Yusuf b. Mahmud (b.y.: Mektebetü’l-İlmi’l-Hadis, ts.), 2/328.

⁶⁸ bk. Süyûtî, *ez-Ziyâdât*, 800; İbn Arrâk, *Tenzîhü’s-şerî’ati’l-merfû’a*, 127; Fettenî, *Tezkiretü’l-mevzû’ât*, 48; Ali el-Kârî, *el-Esrârü’l-merfû’a*, 344; a.mlf., *el-Masnû’*, 193; Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ’*, 2/328; Ebû Abdillâh Muhammed b. Dervîş b. Muhammed el-Hût el-Beyrûtî, *Esne’l-metâlib fi ehâdis muhtelifeti’l-merâtib*, thk. Mustafa Abdülkadir Atâ (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1418/1997), 287.

⁶⁹ Ebû Tâlib Muhammed b. Alî b. Atyye el-Mekkî el-Acemî, *Kûtü’l-kulûb fi mu’âmeleti’l-mahbûb ve vasfî tarîki’l-mürîd ilâ mak’ami’t-tevhîd*, thk. Mahmud İbrâhim Muhammed er-Radvânî (Kahire: Mektebetü Dâru’t-Türâs, 1422/2001), 1/479, 3/1281.

'ulûmi'd-dîn adlı meşhur eserine almıştır.⁷⁰ Gazzâlî bu rivayeti muhtemelen tasavvufî kaynaklarından biri olan *Kütü'l-kulûb*'dan aktarmıştır.

Ayrıca, rivayet, Burhâneddin en-Nâcî'nin (öl. 900/1495), kitap ve sünnete bağlılığı teşvik eden ve onları terk etmekten sakındıran risalesinde de yer almaktadır.⁷¹ Ancak, adı geçen üç eserde de rivayetin senedine ve kaynağına dair herhangi bir bilgi verilmemektedir. Bu durum, söz konusu metnin hadis olarak kabul edilemeyeceğini ortaya koymaktadır.

5.2. Rivayetin Değerlendirilmesi

Hadis kaynaklarında yer almayan; yalnızca bazı tasavvufî, ahlâkî ve davet amaçlı eserlerde geçen bu rivayet hakkında çeşitli âlimler değerlendirmelerde bulunmuştur. İbnü's-Sübkî (öl. 771/1370) ve Irâkî (öl. 806/1404), bu rivayetin aslına/senedine ulaşamadıklarını ifade etmişlerdir.

Zebîdî (öl. 1205/1791), Hatîb el-Bağdâdî'nin (öl. 463/1071) bu rivayeti senediyle birlikte aktardığını belirtmiş; ancak Zehebî'nin (öl. 748/1348), bu rivayetin uydurma (موضوع) olduğunu söylediğini nakletmiştir.⁷²

Şukayrî (öl. 1352/1933 sonrası), *es-Sünen ve'l-Mübtede'ât* adlı eserinde bu rivayetin *İhyâ'*'da geçtiğini belirtmiş ve Irâkî ile Zebîdî'nin değerlendirmelerine de yer vermiştir.

Ayrıca, Burhâneddin en-Nâcî'nin risalesini tahkik eden Hüseyin Ukkâş de bu rivayet hakkında yalnızca Irâkî ve Zebîdî'nin görüşlerini aktarmakla yetinmiştir.

Tüm bu değerlendirmeler, rivayetin hadis olarak kabul edilemeyeceğini açıkça ortaya koymaktadır.

6. Sünneti Zayi Edene Şefaatin Haram Olduğu Rivayeti

«مَنْ ضَيَّعَ سُنَّتِي حُرِّمَتْ عَلَيْهِ شَفَاعَتِي»

“Kim sünnetimi zayi ederse, şefaatin ona haram olur.”

Bu rivayette geçen “sünneti zayi etmek” ifadesi, “sünnete tabi olmamak” şeklinde yorumlanmıştır.⁷³ Buna göre rivayet, Hz. Peygamber'in sünnetine uymayan kimsenin onun şefaatinde mahrum kalacağını ifade etmektedir. Ancak, bu anlamdaki bir tehdidin muteber hadis kaynaklarında sabit olup olmadığı değerlendirilecektir.

6.1. Rivayetin Yer Aldığı Eserler

Bu rivayet, hadis kaynaklarında yer almamakta; yalnızca bazı ilmihal, ahlâk ve tasavvuf içerikli eserlerde senedsiz ve kaynaksız biçimde geçmektedir. Rivayet ilk olarak Hanefî fakihî İmamzâde'nin (öl. 573/1177) *Şir'atü'l-İslâm* adlı ilmihal ve ahlâk kitabında,⁷⁴ daha sonra buradan naklen Gazzâlî'nin *Mükâşefetü'l-Kulûb* adlı eserinde yer almaktadır.⁷⁵

Ayrıca, rivayet, Kemalpaşazâde'nin (öl. 940/1534) *Kırk Hadis Şerhi* adlı risalesinde sekizinci hadis olarak;⁷⁶ İsmâil Hakkı Bursevî'nin (öl. 1137/1725) *Rûhu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân* adlı tefsirinde⁷⁷ ve Suudi

⁷⁰ Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî, *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1426/2005), 96.

⁷¹ Hafız Burhâneddin en-Nâcî, “el-Emru bi'l-muhafazati alâ ittibai's-sünneti ve'n-nehyu anil-bidei ve muhdesâtü'l-umûr”, thk. Ebû Abdillâh Hüseyin Ukkâş, *Mecelletü't-Türâsi'n-Nebevî* 2/2 (Mart 2019), 260.

⁷² Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. ez-Zebîdî, *İthâfî's-sâdeti'l-müttakîn bi-şerhi esrâri İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 1/734.

⁷³ Ya'kûb b. Seyyid Ali er-Rûmî el-Bursevî, *Mefâtihu'l-cinân ve mesâbihu'l-cenân Şerhu Şir'ati'l-İslâm* (Dersaadet: y.y., 1315), 8; İsmâil Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*, (Beyrut: Dâru İhyâ'i't-Türâsi'l-Arabiyyi, ts.), 2/231.

⁷⁴ Ebû'l-Mehâsin Rükûlîslâm Sedîdüddîn Muhammed b. Ebî Bekr İbrâhîm el-Buhârî, *Şir'atü'l-İslâm ilâ dâri's-selâm* (Dersaadet: Mahmud Bey Matbaası, 1320), 9.

⁷⁵ Gazzâlî, *Mükâşefetü'l-kulûb el-mukarrib ilâ allâmi'l-guyûb*, thk. Abdülmecid Tame Halebî (Beyrut: Dâru'l-Marife, ts.), 48.

⁷⁶ Kemalpaşazâde Şemseddin Ahmed, *Risale fî şerhi'l-ehâdisi'l-erbâin li'n-Nebiyyi*, thk. Ahmed Cevdet (İstanbul: Matbaayı İkdâm, 1316), 44.

⁷⁷ Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 2/231.

Arabistan İslâmî İşler Bakanlığı tarafından Dr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî’nin takdimiyle yayımlanan hutbe derlemesinde yer almaktadır.⁷⁸ Ancak bu eserlerin hiçbirinde rivayetin isnadı verilmemiş, sözün Hz. Peygamber’e ait olduğuna dair herhangi bir kaynak gösterilmemiştir.

6.2. Rivayetin Değerlendirilmesi

Söz konusu rivayet, hadis kaynaklarında yer almamakta; yalnızca yukarıda zikredilen bazı eserlerde isnadsız ve herhangi bir hadis kaynağına atıfta bulunulmadan aktarılmaktadır. Bu durum, rivayetin isnad ve kaynak açısından herhangi bir dayanağa sahip olmadığını ve bu haliyle sahih hadis olarak kabul edilmesinin mümkün olmadığını ortaya koymaktadır.

Hanîf İbrâhim Efendi (öl. 1189/1175), *Şir’atü’l-İslâm* adlı eserde yer alan hadislerin kaynak ve sıhhat derecelerini tespit etmeye yönelik olarak kaleme aldığı *Gâyetü’l-merâm fi tahrîci ehâdisi Şir’ati’l-İslâm* adlı eserinde, bu rivayetin yukarıda geçen “Kim öğle namazından önce dört rekât (sünnete) devam etmezse, şefaatine nail olamaz” rivayetinin ma’nâ ile aktarımı olduğunu belirtmiş ve bu sözün aslının bulunmadığını Suyûtî’den (öl. 911/1505) naklen ifade etmiştir.⁷⁹

Rivayet, önce İmamzâde’nin *Şir’atü’l-İslâm* adlı eserinde yer almış, daha sonra buradan naklen Gazzâlî’nin *Mükâşefetü’l-Kulûb*’unda yer almıştır. Ancak burada tarihî bir tutarsızlık dikkat çekmektedir: İmamzâde’nin doğum tarihi hicrî 491, Gazzâlî’nin vefat tarihi ise hicrî 505’tir. Bu durumda, Gazzâlî vefat ettiğinde İmamzâde henüz 14 yaşındadır. Dolayısıyla, İmamzâde’nin bu eseri çok genç yaşta kaleme almış olması ve bu eserin Gazzâlî’ye ulaşmış bulunması oldukça şüpheli bir ihtimaldir ve araştırılması gereken mühim bir noktadır.

Kemalpaşazâde ise büyük ihtimalle bu rivayeti *Şir’atü’l-İslâm*’dan almıştır. Her ne kadar rivayeti hangi eserden aldığını açıkça belirtmese de şerh esnasında *Şir’atü’l-İslâm*’a yaptığı atıflar bu ihtimali güçlendirmektedir.

Bu rivayette görüldüğü üzere, bazı âlimlerin fıkıh, tefsir veya ahlâk kitaplarında senedsiz ve kaynaksız olarak yer alan rivayetleri – kimi zaman kaynağını açıkça belirterek, kimi zaman ise hiçbir atıfta bulunmadan – herhangi bir tenkit süzgecinden geçirmeksizin eserlerine aldıkları görülmektedir. Bu yaklaşım, söz konusu rivayetlerin hadis olarak kabul edilmesi açısından ciddi problemlere yol açmakta ve hadis metodolojisinin temel ilkeleriyle çelişmektedir.

7. Sonuç

Bu çalışmada, Hz. Peygamber’in sünnetini terk edenlerin şefaatten mahrum kalacağına dair rivayetlerin uydurma olduğu tespit edilmiş; bu rivayetlere dayalı olarak geliştirilen yanlış hüküm ve yaklaşımlar eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Yapılan incelemeler neticesinde aşağıdaki hususlar ön plana çıkmıştır:

1. Sünnetin terk edilmesinin şefaatten mahrumiyeti gerektirdiğine dair ne sahih ne de zayıf herhangi bir rivayet bulunmamaktadır. Bu tür ifadeler, sadece bazı fıkıh, usûl, ahlâk ve akâid kitapları ile hadis şerhlerinde senedsiz ve kaynaksız biçimde yer almakta; ancak hadis kaynaklarında böyle bir rivayete rastlanmamaktadır. Dolayısıyla bu rivayetlerin tamamı uydurma (mevzu) niteliğindedir.
2. Söz konusu uydurma rivayetler, şefaatin büyük günah işleyen müminlere yapılacağını bildiren sahih hadislerle aykırıdır. Sahih rivayetlerle uydurma metinler arasında bir çelişki söz konusu olamayacağı için, çelişkiyi ortadan kaldırma adına bu uydurma rivayetleri te’vil etmek ve yorumlamak da isabetli değildir.

⁷⁸ Derleyen: Vekaletü Şuûni’l-Matbûâtı ve’n-Neşr, *Huteb muhtâre* (Suudi Arabistan: Vizaretü’ş-Şuûni’l-İslamiyye ve’l-Evkâf ve’Da’ ve ve’l-İrşad, 1423), 114.

⁷⁹ bk. Süyûtî, *ez-Ziyâdât ale’l-Mevzûât*, 800; Zakaria Orfalı, İbrâhim Hanîf er-Rumî’nin *Gâyetü’l-merâm Kitabının Tahkik, Tahrir ve Değerlendirilmesi* (İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 116.

3. Aynı şekilde bu rivayetler, yalnızca farzları eda eden ve haramlardan kaçınan kişilerin kurtuluşu ereceğini bildiren sahih rivayetlerle de örtüşmemektedir.

4. Bu uydurma rivayetlere dayanarak, bazı fıkıh kitaplarında müekked sünneti terk edenin şefaate nail olamayacağı yönünde hükümler verilmiştir. Ancak bir hükmün geçerli olabilmesi için, dayandığı delilin ihticaca elverişli olması gerekir. Uydurma rivayetlere dayanan bu tür hükümler, şer'î bakımdan geçerli kabul edilemez.

5. Rivayetlerde geçen "sünnet" kelimesi, bazı müellifler tarafından fıkıh ıslahındaki "farz ve vacip olmayan ameller" anlamında yorumlanmıştır. Ancak rivayet her ne kadar uydurma olsa da sahih rivayetlerde Hz. Peygamber, sahâbe ve tâbiînin sözlerinde yer alan "sünnet" kelimesi, fikhî bir terim değil, dinin bütünü, Hz. Peygamber'in yolu ve örnekliği anlamında kullanılmıştır. Fikhî anlamda sünnet kavramı ise hicrî ikinci yüzyıldan itibaren ortaya çıkmış ve sonradan sistematik bir mahiyet kazanmıştır.

Sonuç olarak, sünnetin terk edilmesinin şefaati engelleyeceğine dair rivayetler sahih ve sabit değildir. Ayrıca sahih rivayetlerde geçen "sünnet" lafzı, fikhî anlamdaki müekked veya gayr-i müekked sünnetleri değil, daha kapsamlı biçimde dinin tamamını ve Hz. Peygamber'in yolunu ifade etmektedir. Dolayısıyla, bu uydurma rivayetleri delil göstererek sünnetin terkini şefaatten mahrumiyetin gerekçesi sayanlar, hem aslı olmayan bir sözü Hz. Peygamber'e isnat ederek hem de rivayetteki "sünnet" kelimesini tarihî bağlamından koparıp dar anlamda fikhî bir terim olarak yorumlayarak iki yönlü metodolojik hataya düşmüşlerdir.

Finansman/ Grant Support

Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

The author(s) declared that this study has received no financial support.

Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest

Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.

The authors have no conflict of interest to declare.

Kaynaklar

Abdülazîz el-Buhârî, Alâüddîn Abdülazîz b. Ahmed b. Muhammed. *Keşfü'l-esrâr fî şerhi Usûli'l-Pezdevî*. Thk. Abdullah Mahmud Muhammed. 4 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1997.

Abdüsselâm b. Berces b. Nâsır. *Zaruretü'l-ihitimam bi's-süneni'n-Nebeviyye*. Riyad: Dâru'l-Menar, 1414.

Aclûnî, Ebû'l-Fidâ İsmâîl b. Muhammed b. Abdilhâdî. *Keşfü'l-hafâ' ve müzîlû'l-ilbâs 'amme'stehere mine'l-ehâdîss 'alâ elsineti'n-nâs*. Thk. Yusuf b. Mahmud. b.y.: Mektebetü'l-İlmi'l-Hadis, ts.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. Thk. Şuayb el-Arnaût vd. 50 cilt. Dimaşk: Müessesetü'r-Risâle, 1416/1995.

Ali el-Kârî, Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Herevî. *el-Esrârü'l-merfû'a fî'l-ahbâri'l-mevzû'a*. Thk. Muhammed Lutfî es-Sabbâğ. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1391/1971.

Ali el-Kârî, Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Herevî. *el-Masnû' fî ma'rifeti'l-hadîsi'l-mevzû'*. Thk. Abdülfettâh Ebû Gudde. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 11414/1994.

Arnaût, Şuayb – Avvâd, Beşşâr Ma'rûf. *Tahrîru Takrîbi't-temyîz*. 4 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1417/1997.

Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed. *el-Binâye fî Şerhi'l-Hidâye*. Thk. Eymen Sâlih Şaban. 13 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1420/2000.

Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed er-Rûmî el-Mısırî. *el-Înâye şerhu'l-Hidâye*. Thk. Ebû Mahrûs Amr b. Mahrûs. 6 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1428/2007.

Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik. *el-Müsned (el-Bahrü'z-zehhâr)*. Thk. Mahfuzurrahmân Zeynullah. 20 cilt. Beyrut: Müessesetü Ulûmî'l-Kur'an, 1409/1988.

- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *el-Medhal ilâ ilmi’s-Sünen*. Thk. Muhammed Avvâme. y.y. Dâru’l-Minhâc, 1437/2017.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *el-Câmiu’s-sahîh*. Dimaşk-Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1423/2002.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *Kitâbü’l-Du‘afâ’i’s-sagîr*. Thk. Mahmûd İbrâhim Zâyed. Beyrut: Dâru’l-Marife, 1406/1986.
- Buhârî el-Mergînânî, Burhânüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Abdilazîz. *el-Muhîtü’l-Burhânî fi’l-fıkhi’n-Nu‘mânî*. Nşr. Abdülkerim Sâmî el-Cündî. 9 cilt. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2004/1424.
- Bursevî, İsmâîl Hakki. *Rûhu’l-beyân fi tefsîri’l-Kur‘ân*. 10 cilt. Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabiyyi, ts.
- Canbaz, Muhammed Ali. *İncâzü’l-hâce şerhu Sünen-i İbn Mâce*. 9 cilt. İslâmâbâd: Dâru’n-Nûr, 1433/2011.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş‘as es-Sicistânî. *es-Sünen*. Nşr. Şuayb el-Arnaût vd. 7 cilt. Dimaşk: Dâru’l-Risâleti’l-Âlemiyye, 2009.
- Ebû Gudde, Abdülfettâh. *el-Masnû‘ fi ma‘rifeti’l-hadîsi’l-mevzû‘* (mukaddime). Thk. Ebû Gudde. Halep: Mektebetü’l-Matbûâtî’l-İslâmî, 1414/1994.
- Ebû Ya’lâ, Ahmed b. Ali b. el-Müsennâel-Mevsilî. *el-Müsned*. Nşr. Hüseyin Selim Esed. 14 cilt. Dimaşk: Daru’l-Me’mûn, 1973.
- Elbânî, Muhammed Nâsirüddin. *Telhîsu sıfati salâti’n-nebî* (Riyad: Mektebetü’l-Meârif, 1421/2000).
- Fettenî, Cemâlüddîn Muhammed Tâhir b. Alî. *Tezkiretü’l-mevzû‘ât*. Mısır: İdaretü’t-Tıbbâti’l-Müniriyye, 1341.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed. *İhyâ’ü ‘ulûmi’d-dîn*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1426/2005.
- Hâdimî, Ebû Saîd Mehmed b. Fahrürrûm Mustafa Efendi. *el-Berîkatü’l-Mahmûdiyye fi şerhi’t-Tarîkati’l-Muhammediyye ve’s-şerîati’n-nebeviyye fi’s-sireti’l-Ahmediyye*. İstanbul: Hakikat Kitabevi, 2019.
- Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbüri. *el-Müstedrek ale’s-Sahîhayn*. Thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ. 5 cilt. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1422/2002.
- Haskefî, Alâüddîn Muhammed b. Ali. *ed-Dürri’l-muhtâr şerhu Tenvîri’l-ebsâr*. Thk. Abdülmunim Halîl İbrâhim. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1423/2002.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali. *el-Kifâye fi ‘ilmi’r-rivâye*. Thk. İbrâhim b. Mustafa ed-Dimyâtî. 2 cilt. b.y.: Dâru’l-Hedy, 1423/2003.
- Hayâlî, Şemseddin Ahmed. *Hâşiye ‘alâ Şerhi’l-‘Akâ’idi’n-Nesefiyye*. İstanbul: Dersaadet Mahmud Bey Matbaası, 1322.
- Hût, Ebû Abdillâh Muhammed b. Dervîş b. Muhammed el-Hût. *Esne’l-metâlib fi ehâdis muhtelifeti’l-merâtib*. Thk. Mustafa Abdülkadir Atâ. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-ilmiyye, 1418/1997.
- Irâkî, Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyn b. Abdirrahmân el-İrâkî. *el-Muğnî ‘an hamli’l-esfâr fi’l-esfâr fi tahrîci mâ fi’l-İhyâ’i mine’l-ahbâr*. Thk. Ebû Muhammed Eşref b. Abdilmaksûd. Riyad: Mektebetü Taberiyye, 1415/1995.
- Itr, Nûreddin. *Menhecü’n-nakd fi ulûmi’l-hadîs*. Dimaşk: Dâru’l-Fikr, 1408/1988.
- İbn Arrâk, Ebû’l-Hasen Nûruddîn Alî b. Muhammed b. Alî ed-Dimaşkî. *Tenzîhü’s-şerî‘ati’l-merfû‘a ‘ani’l-ahbârî’s-şenî‘ati’l-mevzû‘a*. Thk. Abdülvehhâb Abdüllatîf - Abdullah Muhammed es-Siddîk. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İslâmiyye, 1401/1981.

- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer ed-Dimeşkî. *Reddû'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr Şerhi Tenvîri'l-ebsâr*. Thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Muavvez. 13 cilt. Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer ed-Dimeşkî. *Nesemâtü'l-eshâr şerhu şerhi'l-Menâr*. Pakistan: İdaretü'l-Kur'an ve'l-Ulumu'l-İslâmiyye, 1418.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî. *Fethu'l-bârî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. Thk. Şuayb el-Arnaût vd. 24 cilt. Dimaşk: Dâru'r-Risaleti'l-Âlemiyye, 1434/2013.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî. *ed-Dirâye fî tahrîci ehâdisi'l-Hidâye*. Thk. Seyyid Abdullah Haşim el-Yemanî. 2 cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, ts.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân. *el-Müsnedü's-sahîh ale't-tekâsîm ve'l-envâ'*. Tertîb, Alâüddîn Ali b. Belbân. Thk. Şuayb el-Arnaût vd. 18 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1988.
- İbn Kutluboğâ, Ebü'l-Adl Zeynüddîn Kâsım b. Kutluboğâ b. Abdillâh el-Mısırî. *et-Ta'rîf ve'l-ihbâr bi-tahrîci ehâdisi'l-İhtiyâr*. Thk. Ebû Mâlik Cihad b. Seyyid. 4 cilt. Kahire: el-Fârûku'l-Hadîsiyye, 1433/2012.
- İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm el-Mısırî. *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*. Thk. Zekeriyya Umeyrât. 9 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418/1997.
- İbn Salâh, Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdirrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî. *Ulûmü'l-hadîs*. Thk. Nûreddin İtr. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1406/1986.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid es-Sivâsî. *Fethu'l-kadîr*. Thk. Abdurrazzâk Gâlib el-Mehdî. 10 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003. Bu yayınevi mevcut bende ki baskıda
- İmamzâde, Ebü'l-Mehâsin Rûknülsîlâm Sedîdüddîn Muhammed b. Ebî Bekr İbrâhîm el-Buhârî. *Şir'atü'l-İslâm ilâ Dâri's-selâm*. Dersaadet: Mahmud Bey Matbaası, ts.
- Kadızzâde, Ahmed Şemseddin. *Netâ'icü'l-efkâr fî keşfi'r-rumûz ve'l-esrâr*. Thk. Abdurrazzâk Gâlib el-Mehdî. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003.
- Kemalpaşazâde, Şemseddin Ahmed. *Risale fî şerhi'l-ehâdisi'l-erbaîn li'n-nebiyyi*. (Resâili İbn Kemal içinde) Thk. Ahmed Cevdet İstanbul: Matbaayı İkdâm, 1316.
- Keşmîrî, Muhammed Enver Şâh Hüseyinî. *el-'Arfü's-şezî' alâ Câmi'i't-Tirmizî*. Thk. Mahmud Şakir. 5 cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabiyyi, 1425/2004.
- Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed Abdilhalîm el-Leknevî. *el-Ecvibetü'l-fâzıla li'l-es'ileti'l-aşeretü'l-kâmile*. Thk. Ebû Gudde. Kahire: Dâru'sselâm, 1428/2007.
- Leknevî, Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed Abdilhalîm. *Tuhfetü'l-ahyâr fî ihyâ'i sünneti seyyidi'l-ebâr*. Thk. Abdülfettâh Ebû Gudde. Haleb: Mektebetü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, 1412/1992.
- Leknevî, Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed Abdilhalîm. *Şerhu'l-Hidâye*. Thk. Naîm Eşref Nûr Ahmed. 8 cilt. Karaçi: İdâretü'l-Kurân ve'l-Ulûmî'l-İslâmiyye, 1417.
- Leknevî, Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed Abdilhalîm. *Umdetü'r-ri'âye fî halli Şerhi'l-Vikâye*. 7 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2009.
- Leknevî, Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed Abdilhalîm. *Red'u'l-ihvan 'an muhdesâti âhiri cum'ati ramazan*. Thk. Mecd b. Ahmed Mekkî. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1420/1999.
- Mekkî, Ebû Tâlib Muhammed b. Alî b. Atıyye el-Mekkî el-Acemî. *Kûtü'l-kulûb fî mu'âmeleti'l-mahbûb ve vasfî tarîki'l-mürîd ilâ mak'ami't-tevhîd*. Thk. Mahmud İbrâhîm Muhammed er-Radvânî. 3 cilt. Kahire: Mektebetü Dâru't-Türâs, 1422/2001.
- Mergînânî, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr. *el-Hidâye*. Thk. Sâid Bekdâş. 7 cilt. Medine: Dâru's-Sirâc, 1440/2019.

Mevsilî, Ebû'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd. *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*. Thk. Şuayb el-Arnaût vd. 4 cilt. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemî, 1430/2009.

“Mekruh”. *el-Mevsûatü'l-fıkhiyye*. 38/373. Kuveyt: Vizâretü'l-evkâf ve's-şuûni'l-İslâmiyye, 1419/1998.

Mollaibrahimoğlu, Cemil. *Nâfile Namazlar*. İstanbul: Ravza Yayınları, 2022.

Molla Fenârî, Şemseddin Muhammed b. Hamza b. Muhammed er-Rûmî. *Fusûlü'l-bedâyi' fi usûli's-şerâi'*. Thk. Muhammed Hasen Muhammed Hasen. 2 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1427/2006.

Müslim b. Haccâc Ebû'l-Hüseyn el-Kuşeyrî. *el-Câmiu's-sahîh*. Thk. Muhammed Fuâd Abdalbaki. 2 cilt. Mısır: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, 1412/1991.

Nâcî, Hafız Burhâneddin. “el-Emru bi'l-muhafazati alâ ittibai's-sünneti ve'n-nehyu ani'l-bidei ve muhdesâti'l-umûr”. Thk. Ebû Abdillâh Hüseyin Ukkâşe. *Mecelletü't-türâsi'n-nebevî* 2/2 (Mart 2019), 247-285.

Nemnekanî, Abdurrahman Muhammed. “es-Sünnetü'l-müekkede ‘inde'l-Hanefiyye hakikatüha ve âsâruha”. *Mecelletü Külliyyeti Dâru'l-ulûm* 37/39 (Mart-Nisan 2022), 15-79.

Orfalı, İbrâhim, Zakaria. *Hanîf er-Rumî'nin Gayetü'l-meram Kitabının Tahkik, Tahrir ve Değerlendirilmesi*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Seyyid Alizâde, Ya'kûb b. Seyyid Ali er-Rûmî el-Bursevî. *Mefâtihu'l-cinân ve mesâbihu'l-cenân Şerhu Şir'ati'l-İslâm*. Dersaadet: 1315.

Siyâlkûtî, Abdülhakîm b. Şemseddîn. *Hâşiye alâ Hâşiyeti'l-Hayâlî al Şerhi'l-Akâid li't-Teftâzânî*. 2 cilt. İstanbul: Şirketi Sahâfiyyei Osmâniyye Matbaası, ts.

Şeyhîzâde, Abdurrahman b. Muhammed Damad Efendi. *Mecma'u'l-enhur fi şerhi Mülteka'l-ebhur*. Thk. Halîl İmrân el-Mansûr. 4 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1419/1998.

Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed. *ez-Ziyâdât ale'l-Mevzûât (Zeylül-Le'âli'l-masnû'a)*. Thk. Ramiz Halid Hâc Hasen. Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 1431/2010.

Şukayrî, Muhammed b. Ahmed. *es-Sünen ve'l-mübtedeât el-müteallikatü bi'l-ezkâri ve's-salât*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1400/1980).

Şürünbülâlî, Ebû'l-İhlâs Hasen b. Ammâr b. Alî el-Mısırî. *Merâkı'l-felâh bi-İmdâdi'l-fettâh*. Thk. Ebû Abdurrahman Salâh b. Muhammed. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2004.

Şürünbülâlî, Ebû'l-İhlâs Hasen b. Ammâr b. Alî el-Mısırî. *İmdâdü'l-fettâh şerhu Nûri'l-îzâh*. Thk. Beşşâr Bekrî Arâbî. Dımaşk: y.y., 1423/2002.

Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed. *Şerhu Müşkili'l-âsâr*. Thk. Şuayb el-Arnaût. 16 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994.

Tahtâvî, Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl ed-Dûkâtî. *Hâşiye 'alâ Merâkı'l-felâh*. Thk. Muhammed Abdülazîz el-Hâlidî. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418/1997.

Tahtâvî, Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl ed-Dûkâtî. *Hâşiye 'ale'd-Dürri'l-muhtâr şerhi Tenvîri'l-ebsâr*. Thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî. 12 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1438/2017.

Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd. *el-Müsned*. Thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî. 4 cilt. Cîze: Dâru Hecr, 1400/1999.

Teftâzânî, Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâneddin Abdillâh. *et-Telvîh et-Telvîh ale't-Tavzîh*. Thk. Zekeriya Umeyrât. 2 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.

- Tehânevî, Muhammed A'lâ b. Ali. *Keşşâfu ıstılâhâtı'l-fünûn ve'l-ulûm*. Thk. Ali Dahrûc. 2 cilt. Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1996.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *el-Câmiu'l-kebîr*. Thk. Şuayb el-Arnaût - Abdullatîf Hirzullah. 6 cilt. Dımaşk: Dâru'r-Risâle el-Âlemiyye, 1430/2009.
- Zebîdî, Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. ez-Zebîdî. *İthâfü's-sâdeti'l-müttakîn bi-şerhi esrâri İhyâ'i 'ulûmi'd-dîn*. 14 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Zeylaî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf. *Nasbü'r-râye li-tahrîci ehâdîsi'l-Hidâye*. Thk. Muhammed Avvâme. 5 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Reyyân, 1418/1997.